

*В.М. КАРТАШОВ, д-р техн. наук, В.О. ПОСОШЕНКО, канд. техн. наук,
В.І. КОЛІСНИК*

ВИКОРИСТАННЯ ЕФЕКТУ СТОХАСТИЧНОГО РЕЗОНАНСУ ДЛЯ АНАЛІЗУ СПЕКТРІВ АКУСТИЧНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ МАЛИХ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Вступ

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) вперше з'явилися під час Другої світової війни. Наприкінці 1950-х років створюються безпілотні розвідники, а в 70-х роках 20 століття починають проводитися науково-дослідні розробки в галузі бойових БПЛА, а також безпілотних літаків з великою висотою та тривалістю польоту, призначених для тривалого спостереження, збору та передачі розвідувальної інформації.

.....

Ефект стохастичного резонансу. Основні поняття

Прийнято вважати, що наявність шуму в системі є негативним фактором, і боротьба з шумами є одним з актуальних завдань підвищення перешкодостійкості радіотехнічних систем. Розробляються малозумливі пристрої та методи шумозаглушення, створені завадостійкі коди, сигнали з найкращою структурою автокореляційної функції, оптимальні фільтри; питання прийому сигналів розглядаються з позиції теорії статистичних рішень, використовуються виявлення методом накопичення, [19].

Разом з тим, дослідження, проведені в 80-х роках минулого століття в області теоретичної та експериментальної фізики, показали, що в ряді випадків наявність шуму сприяє виділенню сигналу на тлі перешкод [20, 21]. Одним з прикладів такої поведінки є ефект стохастичного резонансу (СР) [20, 21]. Стохастичним резонансом називається ефект виділення періодичного сигналу з адитивної суміші з шумом. СР є універсальним ефектом, властивим багатьом нелінійним системам, що знаходяться під впливом слабкого сигналу, замаскованого шумом.

Відгук нелінійної системи на слабкий зовнішній сигнал у разі НС помітно посилюється зі зростанням інтенсивності шуму в системі та досягає певного максимуму при певному рівні шуму. Оскільки ефект СР реалізується в низькочастотній ділянці, то інша назва СР – нелінійний стохастичний фільтр.

Рівняння, що описує ефект СР має вигляд [20-22]

$$dy/dt = ay(t) - by^3(t) + x(t), \quad (1)$$

де $x(t)$ – вхідний сигнал;

a, b – параметри системи;

$y(t)$ – сигнал на виході системи.

Дане рівняння є рівнянням Абеля 1-го порядку та не має аналітичного рішення [23].

До вхідного сигналу пред'являються такі вимоги: він має бути слабким та періодичним.

Розглянемо випадок вхідного сигналу як адитивної суміші гармонійного сигналу $s(t)$ і Гаусового шуму $n(t)$:

$$x(t) = s(t) + n(t). \quad (2)$$

Чисельний розрахунок відгуку при впливі на вхід системи, що має ефект СР, адитивної суміші гармонійного сигналу та Гаусового шуму наведено на рис.1. Частота сигналу дорівнює 1/8 Гц, відношення сигнал/шум – 3 Дб [24].

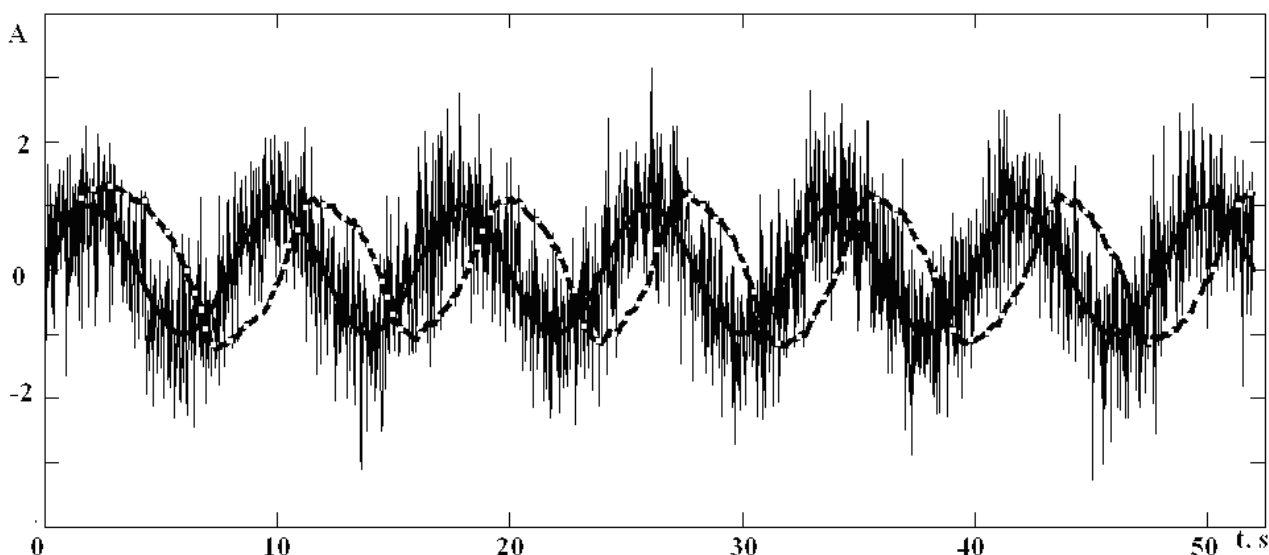

Рис.1. Виділення сигналу на тлі Гаусового шуму при гармонійному вхідному сигналі (суцільна лінія – гармонійний сигнал, що передається $s(t)$, тонка лінія – адитивна суміш гармонійного сигналу з шумом $x(t)$, пунктирна лінія – сигнал на виході нелінійної системи $y(t)$)

Наочно видно, що в результаті обробки вхідної адитивної суміші відповідно до виразу (1) вдається значно зменшити шумову компоненту коливання. Разом з тим, спостерігається запізнення вихідного сигналу по відношенню до вхідного, що є характерним для нелінійних фільтрів.

.....

Виділення акустичного випромінювання БПЛА методом стохастичної фільтрації

Сумарний спектр акустичного випромінювання тактичного БПЛА обумовлений гармонійними та широкополосними складовими. Він включає гармонійні складові випромінювання від двигуна, шуму обертання гвинта, випромінювання механічного походження, а також високочастотну і низькочастотну складові шуму двигуна з безперервними по частоті спектрами. У шумі силової установки БПЛА, що включає поршневі двигун повітряного охолодження, при відсутності в його вихлопному тракті глушника визначальним джерелом зовнішнього шуму є поршневий двигун.

.....

Висновки

1. Проведено аналіз фізичної природи та основних ознак випромінювання, створюваного сучасними БПЛА. Показано, що для вирішення проблеми виявлення малопомітних та малошвидкісних БПЛА найбільш ефективним є акустичний канал, причому для виявлення БПЛА інформаційною характеристикою акустичного каналу є сумарний спектр акустичного випромінювання.

.....

Список літератури:

1. Корольков В.А. Автоматизированные акустические и оптоэлектронные комплексы и системы для экологического и метеорологического мониторинга атмосферы. Дисс. д.т.н. по специальности 05.11.13 – Приборы и методы контроля природной среды, веществ, материалов и изделий. Научн. конс. – д.т.н., проф. Тихомиров А.А. –Томск, 2017. – 471 с.
2. Kartashov V.M., Tikhonov V.A., Voronin V.V. Features of construction and application of complex systems for the atmosphere remote sounding// Telecommunications and Radio Engineering.- New York. - 2017.- Vol. 76, №8.- P.743-749.

3. Semenets V. V., Kartashov V.M., Leonidov V. I. Registration of refraction Phenomenon in the Problem of acoustic Sounding of Atmosphere in Airport Zone // Telecommunications and Radio Engineering.- New York. - 2018.- Vol. 77, №5.- P.461-468.
4. Теодорович Н.Н., Строганова С.М., Абрамов П.С. Способы обнаружения и борьбы с малогабаритными беспилотными летательными аппаратами// Интернет-журнал “НАУКОВЕДЕНИЕ”. Том 9, № 1 (2017). <http://naukovedenie.ru/PDF/13TVN117.pdf> (доступ свободный). Загл. С экрана. Яз. рус., англ.
5. Амелин К.С., Миллер А.Б. Алгоритм уточнения местонахождения легкого БПЛА на основе калмановской фильтрации измерений пеленгационного типа./Санкт-Петербургский государственный университет// Анализ и синтез систем управления. Информационные процессы. Том 13, № 4, 2013, стр. 338–352.
6. Ю.В. Даник, М.В. Бугайов. Аналіз ефективності виявлення тактичних безпілотних літальних апаратів пасивними та активними засобами спостереження// Збірник наукових праць ЖВІ ДУТ. Інформаційні системи'15. Вип.10. - 2015. – С.5-20.
7. Соловьев В. А. Проблемы обнаружения беспилотных летательных аппаратов опико-электронными устройствами / В. А. Соловьев // Электронный математический и медико-биологический журнал. – Т. 10, 2011. – Вып. 3. – С. 1–13.
8. Kartashov V.M., Oleynikov V.N., Sheiko S.A., Korytsev I.V., Babkin S.I., Zubkov O.V., Anokhin M.A. Information characteristics of sound radiation of small unmanned aerial vehicles// Telecommunications and Radio Engineering.- New York. - 2018.- Vol. 77, №10.- P.915-924.
9. Beel J. J. Anti-UAV Defense For Ground Forces and Hypervelocity Rocket Lethality Models / J. J. Beel. – Monterey, California : Naval Postgr aduate School, 1992. – P. 36–46.
10. Moses A. Radar-based detection and identification for minia ture air vehicles / A. Moses, M. J. Rutherford, K. P. Valavanis // IEEE International Conference on Control Applications. – ?
11. Sadasivan S. Acoustis signaturе of an unmanned air vehicle – exploitation for aircraft localisation and parameter estimation / S.Sadasivan, M.Gurubasavaraj, S.R. Sekar // Eronautical DEF SCI J.- 2001. – Vol. 51, № 3. – Pp. 279–283.

Надійшла до редколегії 00.00.2022

Відомості про авторів:

Карташов Володимир Михайлович – д-р техн. наук, професор, Харківський національний університет радіоелектроніки, завідувач кафедри медіаінженерії та інформаційних радіоелектронних систем, Україна, e-mail: volodymyr.kartashov@nure.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8335-5373>

Посошенко Віталій Олександрович – Харківський національний університет радіоелектроніки, канд. техн. наук, доцент кафедри медіаінженерії та інформаційних радіоелектронних систем, Україна, e-mail: vitalii.pososhenko@nure.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0867-9161>

Колісник Вікторія Іванівна – Харківський національний університет радіоелектроніки, асистент кафедри медіаінженерії та інформаційних радіоелектронних систем, Україна, e-mail: viktoria.kolisnyk@nure.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2382-9124>